

ระหว่างกระจกกับตะเกียง: กุศโลบายสื่อศึกษา แผนที่
สู่ศตวรรษที่ 21 บทเรียนจากยุคเศรษฐกิจฟองสบู่จวบจน
ยุคปฏิรูปการเมือง

ผู้เขียน: บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา

ผู้จัดพิมพ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
(สสส.)

ปีที่พิมพ์: พ.ศ. 2552 (พิมพ์ครั้งที่ 2)

ระหว่างกระจกกับตะเกียง เป็นหนังสือรวมบทความที่คัดเลือกมาจากการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์
ผู้จัดการรายวัน ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2534-2541 ของ บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา โดยในการตีพิมพ์
ครั้งที่ 2 นี้ได้ตัดบทความเกี่ยวกับนโยบายภาพยนตร์ออกไป 5 เรื่อง กับบทสัมภาษณ์ภาษาอังกฤษ
อีก 1 เรื่อง จึงเหลือเพียงบทความ 30 เรื่องใน 3 ภาค (ภาคแรก มรดกจากยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ จำนวน
12 เรื่อง, ภาคที่ 2 กระแสจากยุคปฏิรูปการเมือง จำนวน 11 เรื่อง ภาคที่ 3 มิติใหม่สู่คริสต์ศตวรรษที่
21 จำนวน 7 เรื่อง) กับภาคผนวกเป็นบทสัมภาษณ์ 4 เรื่อง

ในคำนำการตีพิมพ์ครั้งที่ 1 บุญรักษ์อธิบายถึงความสำเร็จของหนังสือ *ฐานันดรที่สี่* จากระบบ
โลกถึงรัฐไทย ซึ่งรวมบทความจากหลายแหล่งมาตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2537 กับพิมพ์ครั้งที่
2 ใน พ.ศ. 2539 ซึ่งบุญรักษ์เห็นว่าหนังสืออ่านยากที่ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำถึง 2 ครั้งในช่วงเวลา
เพียงข้ามปี สำหรับสังคมที่ไม่ชอบอ่านหนังสืออย่างเมืองไทย และชี้ชัดว่า *ฐานันดรที่สี่* มีความ
สืบเนื่องโดยตรงกับ *ระหว่างกระจกกับตะเกียง*

บุญรักษ์อธิบายเปรียบเทียบว่า *ฐานันดรที่สี่* เป็นการเปิดประเด็นใหม่ ๆ ด้านโครงสร้างใหญ่ ๆ
จาก "กรอบทางอุดมทัศน์แห่งสังคมเปิด" ว่าด้วยอุตสาหกรรมสื่อในเมืองไทยในทศวรรษสุดท้ายของ
คริสต์ศตวรรษที่ 20 แล้ว *ระหว่างกระจกกับตะเกียง* เป็นการชี้ให้เห็นถึง "กุศโลบายสื่อ" ในการโน้มน้าว
ให้สื่อเกิดความรับผิดชอบมากขึ้น จากมุมมองของบุญรักษ์ที่นำเสนอโดยใช้ความรู้และการเคารพใน
หลักการเสรีภาพของสังคมเปิด อันเป็นแนวโน้มของสังคมโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 21

นอกจากนี้ บุญรักษ์เห็นว่า *ฐานันดรที่สี่* ได้ร่วมสร้างกระแส "วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์สื่อ"
ระยะแรก ๆ ขึ้นในประเทศไทยด้วย จากจุดมุ่งหมายให้เกิดสิ่งที่บุญรักษ์เรียกว่า "ความรู้เท่าทันสื่อ"
(media literacy) ขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่าง เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนให้พัฒนาการของสื่อและสังคมก้าวหน้า
ออกไปได้อีกเพื่อ "จะสามารถพาเมืองไทยออกจากกรงจากพงแห่งการพัฒนาแบบพึ่งพิง (dependent
development)" ของโครงสร้างระเบียบโลกและสื่อ ดังเห็นได้ในยุค IMF

เนื้อหาส่วนใหญ่ในภาคแรก กล่าวถึง บทบาทของสื่อหนังสือพิมพ์กับการเมืองระดับชาติในมุมมองของความขัดแย้งของการทำหน้าที่สื่อ กับผู้นำทางการเมือง ยกเว้นเรื่อง "ปรากฏการณ์ สมพงษ์ เลือดทหาร" "เหตุการณ์เทียมระดับ ชาวบ้าน" กับเรื่อง "ระบอบโทรทัศนาศิลปะโดย ภาคพิสดาร" ในขณะที่เนื้อหาในภาคที่ 2 มุ่งไปที่ มุมมองของวิชาชีพสื่อ กฎหมายกับสื่อ สื่อกับ เศรษฐกิจ เช่น

ผลลัพธ์ในเชิงรวบยอดก็คือ เมืองไทย ได้กลายเป็น "ดินแดนสามวัฒนธรรม" กล่าวคือชนชั้นสูงบริโภควัฒนธรรม ต่างชาติ (วัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ เกาะเกี่ยวกับลัทธิปัจเจกชนนิยม) เป็น หลัก คนชั้นกลางบริโภควัฒนธรรม ชาติ (ผลลัพธ์การผสมผสานวัฒนธรรม ต่างชาติกับวัฒนธรรมศักดินา) เป็น สำคัญ ส่วนชนชั้นล่างก็บริโภควัฒนธรรมท้องถิ่น (อันมีรากฐานจาก สังคมเกษตรกรรม ทว่ามีส่วนผสมกับ วัฒนธรรมชาติอยู่ด้วยบางส่วน) ... ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงระดับแห่งความแปลกแยกทางวัฒนธรรม (cultural alienation) ใน ประเทศทุนนิยมรอบนอกเล็ก ๆ อย่าง เมืองไทยด้วย (บุญรักษา, 2552: 129)

กลุ่มบทความที่น่าสนใจของภาคที่ 2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิชาชีพสื่อโดยตรง ได้แก่ กลุ่มบทความเกี่ยวกับวารสารศาสตร์แนวสืบสวน (investigative journalism) จำนวน 3 บทความ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ บทบาทการเปิดเผยข้อเท็จจริงจากการสืบสวนของสื่อ เช่น Bob Woodward กับ

Carl Bernstein แห่ง *Washington Post* ในคดี วอเตอร์เกต (ค.ศ. 1972) ส่งผลให้ประธานาธิบดี นิกสันต้องลาออกในปี ค.ศ. 1974 ซึ่งต่อมาได้เขียนเป็นหนังสือเรื่อง *All the President's Men* และนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ในปี ค.ศ. 1976

ในภาคที่ 3 เป็นการวิจารณ์สื่อจากหลากหลายเหตุการณ์ และในภาคผนวกเป็น 4 บทสัมภาษณ์จากหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน มติชนสุดสัปดาห์* (2 บท) *กรุงเทพธุรกิจ* ซึ่งสะท้อนมุมมองที่หลากหลายของบุรุษวิชาชีพกับ บทบาทของสื่อสารมวลชนไทยที่สัมพันธ์กับ กระแสเหตุการณ์ในช่วงที่มีการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง ซึ่งสะท้อนจุดยืนของบุรุษวิชาชีพที่มอง จากจุดยืนในระบบการศึกษามากกว่าจุดยืนของผู้บริโภคสื่อ

ในคำนำการตีพิมพ์ครั้งที่ 1 บุญรักษาได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับกระแสข่าวในประเด็นทางนโยบายมหภาคที่ปรากฏขึ้นมาโดย "ไร้ที่มาที่ไปทางประวัติศาสตร์" (ahistorical) มีลักษณะเด่นคือ "สามัญปัญญา" (conventional wisdom) ในยุคที่ระบบการผลิตสื่อถูกรอบงำโดยผู้คนประเภท "รู้หนังสือแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ" (semi-literates) อันเป็นอันตรายของสังคมทุกแห่งที่ต้องเผชิญหน้ากับ "วัฒนธรรมมวลชน" (mass culture) ที่หลังไหลมาพร้อมกับเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่อยู่ใต้การอุปถัมภ์ของ "ลัทธิพาณิชย์นิยม" (commercialism)

งานเขียนของบุญรักษาเป็นงานเขียนที่มีทั้งการประติขัณฑ์ค่าและการใช้ภาษาที่เฉียบคม จึงอ่านได้อย่างน่าติดตาม แต่ที่น่าสนใจกว่าคือ มุมมองของบุรุษวิชาชีพซึ่งสนใจสื่ออย่างจริงจังจากจุดยืนที่ในด้านหนึ่งสนับสนุนสื่อในความขัดแย้งกับผู้นำทางการเมืองจากจุดยืนของเสรีภาพของสื่อ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็วิพากษ์วิจารณ์สื่ออย่าง

ตรงไปตรงมาจากจุดยืนการเรียกร้องความรับผิดชอบของสื่อ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ บุญรักษ์ยืนอยู่บนท่ามกลางความขัดแย้งในเรื่องบทบาทของสื่อในสาธารณชน และความขัดแย้งของสื่อไทยที่เป็นอยู่กับสื่อไทยที่บุญรักษ์มุ่งหวังให้เป็น

บุญรักษ์เลือกการเข้าไปมีส่วนร่วมและเรียกร้องนำเสนอเกี่ยวกับ "กุศโลบายสื่อ" อยู่ในคลื่นกระแสการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ของวงการสื่อสารมวลชนไทยในช่วงทศวรรษ 1990 ด้วยจุดยืนที่สลับกันไปมาระหว่างการเป็นคนในผู้ใส่ใจ-ติดตาม และคนนอกผู้เสนอแนะ-วิจารณ์ของวงการสื่อสารมวลชนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายคือ "ประโยชน์สาธารณะ" อันจะเกิดขึ้นได้จากการร่วมกันของรัฐ ผู้ประกอบการ และผู้บริโภค เพื่อให้อุตสาหกรรมสื่อของไทยปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ แม้แต่การจำกัดเสรีภาพของสื่อก็ทำได้ด้วย "การแทรกแซงอย่างสร้างสรรค์ของรัฐ"

ดังนั้นหากอ่าน ระหว่างกระจกกับตะเกียง ให้พ้นออกมาจากความคิดในเรื่องสื่อไทยแล้ว ประเด็นคำถามหนึ่งคือ จุดยืนของบุญรักษ์ในการสนับสนุน "ประโยชน์สาธารณะ" ได้ด้วย "การแทรกแซงอย่างสร้างสรรค์ของรัฐ" นั้น ตลอดจนการมองว่าสังคมไทยยังติดกับดักของ "การพัฒนาแบบฟุ้งฟิง" ได้สะท้อนสีนของมุมมองแบบชาตินิยมในคลื่นโลกาภิวัตน์ช่วงคริสต์ทศวรรษ 1990 ของบุญรักษ์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในบรรยากาศบทบาทของสื่อแบบสำนักข่าวซีเอ็นเอ็นในสงครามอ่าวเปอร์เซีย (ค.ศ. 1991) หรือการเกิดวิกฤตค่าเงินบาทในปี ค.ศ. 1997 ดังนั้นเมื่อมีการนำระหว่างกระจกกับตะเกียง กลับมาตีพิมพ์ใหม่เป็นครั้งที่ 2 ในช่วงปลายทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษ

ที่ 21 จึงเป็นคำถามว่าแนวการอธิบายดังกล่าวของบุญรักษ์ยังใช้ได้ต่อไปหรือต้องปรับเปลี่ยนต่อไปในบรรยากาศของโลกภายหลังการเกิดวิกฤตการเงินโลกใน ค.ศ. 2008 หรือบทบาทของสื่อออนไลน์อย่าง twitter ในการคัดค้านการเลือกตั้งอิหร่าน ค.ศ. 2009

วีระศักดิ์ กียรติวรณันท์

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประชากรและการตั้งถิ่นฐานบนพื้นแผ่นดินไทยยุคดึกดำบรรพ์ถึงยุคประวัติศาสตร์: ส่วนเสี้ยวหนึ่งของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ

ผู้เขียน: รศ. ดร.สุดสวาท ดิศโรจน์

ผู้จัดพิมพ์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่พิมพ์: พ.ศ. 2552

รศ. ดร.สุดสวาท ดิศโรจน์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง **ประชากรและการตั้งถิ่นฐานบนพื้นแผ่นดินไทยยุคดึกดำบรรพ์ถึงยุคประวัติศาสตร์: ส่วนเสี้ยวหนึ่งของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ** โดยได้แบ่ง

เนื้อหาจำนวน 12 บท ออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 มีบทเดียวคือบทที่ 1 เป็นบท นำเรื่อง มีจำนวนหน้า 22 หน้า, ส่วนที่ 2 มีจำนวน 6 บท คือ บทที่ 2 - 7 อยู่ใน ภาคมนุษยชาติ มีจำนวนหน้าประมาณ 112 หน้า, ส่วนที่ 3 มีจำนวน 5 บทคือ บทที่ 8-12 อยู่ใน ภาคแผ่นดินประเทศไทย มีจำนวนหน้า 206 หน้า รวมมีเนื้อหาทั้งหมดจำนวนประมาณ 340 หน้า

หนังสือเล่มนี้ได้้นำปัจจัยของการศึกษา "ประชากร" มาใช้อธิบายทั้งประวัติศาสตร์ของภาคมนุษยชาติกับภาคแผ่นดินประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้นำศาสตร์แขนงต่าง ๆ มาใช้ประกอบการอธิบายเรื่องราวความเป็นมาของมนุษยชาติได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ได้แสดงให้เห็นคำถามสำคัญประการหนึ่งคือ ในหนังสือเล่มหนึ่งของผู้เขียนคนเดียวกัน แต่กลับแสดงความแตกต่างกันอย่างชัดเจนของลักษณะของเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีนำเสนอระหว่างภาคมนุษยชาติ กับภาคแผ่นดินประเทศไทย

ในด้านหนึ่ง หากพิจารณาที่คุณค่าของหนังสือเล่มนี้ก็จะพบว่า มีอยู่อย่างมากมาย โดยเฉพาะสำหรับผู้สนใจเรียนรู้เรื่องราวความเป็นมาของสายพันธุ์มนุษย์ทั้งมนุษยชาติกับมนุษย์ในดินแดนประเทศไทย ซึ่งมีหนังสือที่ได้บอกเล่าเรื่องราวดังกล่าวเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น (ประมาณ 10-20 เล่ม แต่ส่วนใหญ่เป็นหนังสือสำหรับเยาวชนกับสารคดี) ที่หาได้จากในตลาดหนังสือภาษาไทย (มีจำนวนมากขึ้นบ้างในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา) แล้วจำนวนหนังสือก็ยิ่งลดน้อยลงไปอีกสำหรับหนังสือที่จัดเป็นประเภทวิชาการ (ส่วนใหญ่จะเป็นตำราเกี่ยวกับมานุษยวิทยากายภาพ) ดังนั้นเมื่อหนังสือเล่มนี้ได้ปรากฏขึ้นในโลกหนังสือภาษาไทยโดยได้อธิบาย

บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของมนุษยชาติกับมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยอย่างเป็นวิชาการ แล้วมีการใช้ศาสตร์ที่หลากหลาย จึงเป็นประโยชน์มากกับการขยายฐานองค์ความรู้ทางวิชาการในโลกภาษาไทย และมีคุณค่าอย่างแท้จริง โดยเฉพาะกับผู้อ่านที่สนใจค้นหาความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องราวเหล่านี้

นอกจากประโยชน์ดังได้กล่าวมาแล้ว จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ยังมีอยู่อย่างน้อยอีก 3 ประการคือ

ประการแรก การอธิบายให้เห็น "ภาพกว้าง" ของสายพันธุ์มนุษย์นับจากแรกเริ่มจนถึงหลังการได้กระจายตัวไปทั่วทั้งโลก ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้ นำความก้าวหน้าเกี่ยวกับการวิจัยเรื่อง "ดีเอ็นเอ" มาอธิบายที่มาของมนุษย์ยุคคิด-ดำบรรพ์ว่ามีที่มาจากมนุษย์กลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นสายพันธุ์เดียวกันทั้งหมด ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิดทฤษฎี multiregionalism ของนักมานุษยวิทยารุ่นเก่าที่อธิบายว่ามนุษย์ที่ต่างสีผิวกันนั้น มีที่มาจากมนุษย์ต่างสายพันธุ์กัน (สุดสวาท, 2552: 50)

นอกจากนี้ ได้ใช้การศึกษาเรื่องประชากร มาอธิบายมนุษย์ยุคประวัติศาสตร์ โดยประกอบสร้างภาพการเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติจากยุคแรกเริ่ม จนประชากรขยายตัวเพิ่มจำนวนมากขึ้นในยุคอารยธรรม และต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบันได้อย่างน่าสนใจ ทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพรวมความเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติได้ตามการบรรยายของหนังสือไปด้วย

ประการที่สอง การลำดับ "แนวคิดพื้นฐาน" ที่มีความสำคัญในการอธิบายความเป็นมาของมนุษยชาติ กับ "ข้อโต้แย้ง" ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นมา จนถึงแนวคิดร่วมสมัย โดยใช้ศาสตร์หลายสาขา อาทิ ชีววิทยา ภูมิศาสตร์

มานุษยวิทยากายภาพ ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้เข้าร่วมติดตามการเปลี่ยนแปลงคำอธิบายเกี่ยวกับมนุษยชาติ และเข้าใจว่ามีมุมมองขัดแย้งแตกต่างกัน

ประการที่สาม การอธิบายภาพความเป็นมาของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยด้วยการใช้ "ข้อมูล" จากศาสตร์หลายสาขา อาทิ การวิเคราะห์ตำนาน การขุดค้นทางโบราณคดี การศึกษาทางภูมิศาสตร์ การใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นข้อมูลรายละเอียดได้อย่างรอบด้าน และเห็น "ภาพ" การเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาจากมุมของการตั้งคำถามและวิจารณ์เกี่ยวกับเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ พบว่าผู้เขียนมีมาตรฐานในการเขียนหนังสือในระดับที่มีคุณภาพ จึงไม่ได้ตั้งคำถามกับตัวผู้เขียนแต่อย่างใด หากแต่ตั้งคำถามว่าทำไมจึงเกิดความแตกต่างกันชัดเจนของลักษณะเนื้อหาและวิธีการนำเสนอระหว่างภาคมนุษยชาติ กับภาคแผ่นดินประเทศไทย

ใน ภาคมนุษยชาติ จากบทที่ 2-7 นั้น ได้ให้ "ภาพรวม" เรื่องราวของสายพันธุ์มนุษย์ได้อย่างครอบคลุมและชัดเจนเป็นอย่างดีในพื้นที่เพียงประมาณร้อยหน้าเศษ แต่ใน ภาคแผ่นดินประเทศไทย ในบทที่ 8-12 นั้นกลับให้ภาพ "ข้อมูล" ที่มีรายละเอียดแทนในพื้นที่เป็นจำนวนถึงสองร้อยหน้าเศษ แต่กลับไม่สามารถอธิบายภาพรวมให้ชัดเจนได้แม้เมื่อเปรียบเทียบกับภาคมนุษยชาติ ก่อนหน้านั้น นอกจากนี้ ในด้านวิธีการเลือกใช้ศาสตร์ ก็มีการเลือกใช้ศาสตร์ต่างสาขากันระหว่าง ภาคมนุษยชาติ กับภาคแผ่นดินประเทศไทย แม้ว่าจะเป็นเรื่องของ 2 ภาคในหนังสือเล่มเดียวกันของผู้เขียน

คนเดียวกันก็ตาม

ประเด็นคำถามถึงสาเหตุของความแตกต่างระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอใน ภาคมนุษยชาติ กับ ภาคแผ่นดินประเทศไทย ว่าเป็นเพราะอะไรนั้น เนื่องจากเป็นหนังสือที่มีผู้เขียนคนเดียวกันจึงอธิบายไม่ได้ว่าความแตกต่างดังกล่าวเป็นเพราะตัวผู้เขียน แต่ควรอธิบายได้ว่าเป็นเพราะสาเหตุอื่นเช่น ผู้เขียนพบว่ามีความแตกต่างกันมากระหว่างองค์ความรู้เกี่ยวกับมนุษยชาติกับองค์ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ในประเทศไทย จึงต้องใช้การเขียนโดยแบ่งออกเป็น 2 ภาค แล้วใช้ลักษณะของเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนเช่น ในบทที่ 9 เรื่อง "ทฤษฎีการอพยพของชนชาติไทย: ควันหลงของระบบคิดแนวตำนาน" ผู้เขียนใช้พื้นที่ 46 หน้าไปกับการศึกษาด้านต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า"จึงเป็นการเสี่ยงในทางวิชาการอย่างมากสำหรับแนวการศึกษาภาษาถิ่นตระกูลไทที่ไปอิงอาศัยอย่างเหนียวแน่นกับข้อเสนอของทฤษฎีการอพยพของชนชาติไทยที่มีระดับความน่าเชื่อถือคลอนแคลนขนาดนั้น การศึกษาภาษาถิ่นตระกูลไทคงไม่มีทางลัดให้เดินง่าย ๆ หรือ" (สุดสวาท, 2552: 189) ก่อนจะสรุปปิดท้ายบทที่ 9 ว่า "ดังนั้น การที่นำการศึกษาและการสืบค้นทางภาษาถิ่นตระกูลไทให้ไปหยุดอยู่กับทฤษฎีการอพยพของชนชาติไทยที่มีสภาพเลือนลอยอยู่มาก จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง" (สุดสวาท, 2552: 190) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษบางประการเกี่ยวกับการศึกษาและองค์ความรู้เรื่องราวของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทย

ในบทที่ 8 ผู้เขียนอธิบายด้วยการสรุปประเด็นเพื่อเชื่อมโยงจากรายการของมนุษยชาติ

เข้ามาหาเรื่องราวของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทย ซึ่งเป็นบทที่มีวิธีการนำเสนอที่แตกต่างอย่างมากจากทุกบทที่เหลือของหนังสือเล่มนี้ นอกจากนี้ ได้ใช้บทที่ 10 เพื่ออธิบายยุคคิดค้นบรรพ์ด้วยการใช้หลักฐานทางโบราณคดีในดินแดนประเทศไทย โดยอธิบายลงลึกไปถึงแหล่งโบราณคดีแห่งต่าง ๆ ที่สำคัญ ต่อเนื่องด้วยบทที่ 11 ซึ่งอธิบายต่อเนื่องมาสู่ยุคการใช้โลหะเหล็กด้วยการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาประกอบ ก่อนสรุปในบทที่ 12 ด้วยภาพรวมโดยใช้การศึกษาประชากรมาประกอบการอธิบายเรื่องราวของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทย

การศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยจึงยังมีข้อจำกัดอยู่โดยพื้นฐาน แม้โดยเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษยชาติ เพราะองค์ความรู้ที่มียังเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่มีความเสี่ยงทางวิชาการอีกด้วย โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับการนำหลักฐานทางดีเอ็นเอมาใช้เพื่อโต้แย้งกับทฤษฎี multiregionalism ของนักมานุษยวิทยา รุ่นเก่าในการอธิบายความเป็นมาของมนุษยชาติ เป็นต้น

ประเด็นสุดท้าย คือ ในขณะที่ในวงวิชาการมีความก้าวหน้าของการศึกษาด้านอุษาคเนย์ที่เพิ่มมากขึ้น แต่การใช้กรอบการศึกษาของ ภาคแผ่นดินประเทศไทย จะยังมีความเหมาะสมอยู่หรือไม่ เพราะถ้ามีการขยายกรอบการศึกษาให้กว้างขวางออกไปเป็นขอบเขตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว จะทำให้ได้การอธิบายถึงเรื่องราวของมนุษย์ในดินแดนประเทศไทยที่แตกต่างออกไปได้อีกหรือไม่ โดยเฉพาะช่องว่างของการอธิบายเชื่อมโยงกันระหว่าง ภาคมนุษยชาติ กับ ภาคแผ่นดินประเทศไทย

กล่าวโดยสรุปสำหรับผู้อ่านที่สนใจแสวงหาหนังสือวิชาการแนวที่หาอ่านได้ยากนี้ หนังสือเล่มนี้ได้มีส่วนเพิ่มเติมเติมความรู้ที่ทันสมัย มีฐานการศึกษาที่ชัดเจนและหลากหลาย โดยเฉพาะการนำการศึกษาประชากรมาอธิบายเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์

วีระศักดิ์ กิริตวรนนท์

คณะศิลปศาสตร์

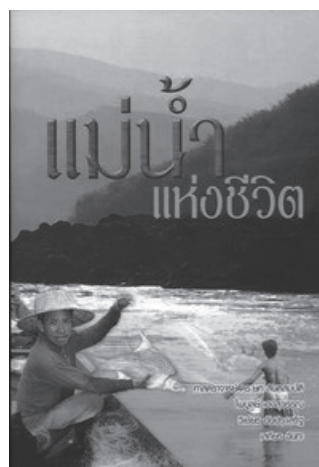
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แม่น้ำแห่งชีวิต: การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในแถบอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผู้เขียน: ยศ สันตสมบัติ, ไพบุลย์ เสงสุวรรณ, วิเชียร อันประเสริฐ และเสถียร จันทะ

ผู้จัดพิมพ์: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปีที่พิมพ์: พ.ศ. 2552

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีประวัติศาสตร์อันผกผันและอลหม่านมากที่สุดสายหนึ่งของโลก โดยเป็นสายน้ำที่ตลอดช่วงชีวิตไม่เคยได้มี

โอกาสได้อยู่อย่างสุขสงบ แต่กลับต้องเผชิญกับความพยายามของมหาอำนาจต่าง ๆ ที่เรียงหน้ากันเข้ามาอย่างไม่หยุดหย่อน ข้ามกาลข้ามเวลา มุ่งมั่นเพื่อเอาชนะ และมีชัยเหนือธรรมชาติอันยิ่งใหญ่นี้ ไม่ว่าจะเป็นจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสกับโครงการสำรวจแม่น้ำโขงที่จบลงด้วยความล้มเหลวและโศกนาฏกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไปจนถึงมหาอำนาจจีนคอมมิวนิสต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เข้ามาทำการสานฝันของรัฐบาลนิคมก่อนหน้านั้นได้สำเร็จด้วยอำนาจแห่งเทคโนโลยีจักรกลแห่งยุคสมัยที่มีพละกาพเหนือกว่า เขาระเบิดเกาะแก่งและกันขวางแม่น้ำด้วยเขื่อนขนาดใหญ่ในแทบตำแหน่งแห่งที่ที่เป็นไปได้ การเข้าสยบแม่น้ำธรรมชาติให้ยอมพลีกายและมอบชีวิตให้ทำหน้าที่เพียงวัตถุธาตุที่ตอบสนองเพียงตัวเลขความจำเริญทางเศรษฐกิจนั้น เป็นทั้งการกระทำและการเปลี่ยนแปลงที่เต็มไปด้วยความรุนแรง ไม่ต่างอะไรจากทารุณกรรมทางเพศ ดังคำกล่าวของชาวบ้านคนหนึ่งที่อยู่บนลำน้ำโขงต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่า "เงินข่มขืนแม่โขง" (หน้า 98)

แม่น้ำแห่งชีวิต เป็นผลผลิตของโครงการวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ข้ามชาติที่เริ่มต้นนับแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก่อสร้างเขื่อนกันขวางลำน้ำโขงและลำน้ำสาขาต่าง ๆ นับตั้งแต่เขื่อนมานานในจีนในปี ค.ศ. 1993 ตามด้วยเขื่อนใหญ่น้อยอีกมากมาย ความพยายามเปลี่ยนแม่น้ำให้กลายเป็นทรัพยากรราคาถูกในยุคหลังอาณานิคมนี้ ได้มีตัวละครที่ทรงอำนาจเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม อาทิ ธนาคารเพื่อพัฒนาเอเชีย คณะกรรมาธิการแม่โขงที่ต่างก็ประสานเสียงเป็นหนึ่งเดียวกับรัฐชาติ

มหาอำนาจในลุ่มน้ำโขงตอนบน เพื่อคิดและสร้างโครงการต่าง ๆ ในการรีดประโยชน์จากลำน้ำธรรมชาติแห่งนี้ให้มากที่สุด อันเป็นความพร้อมเพรียงในกระบวนการรีดนาทาเร้นที่ ยศสันตสมบัติ เรียกว่า "การปิดล้อมข้ามชาติ" (transnational enclosure) ซึ่งกระทำในสามลักษณะที่สำคัญคือ การสร้างเขื่อนกันแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาในตอนบนของลุ่มน้ำโขง ซึ่งตามแผนมีจำนวนไม่น้อยกว่า 8 แห่ง การระเบิดแก่งในลำน้ำโขงเพื่อขยายช่องทางเดินเรือพาณิชย์ และการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐาน หรือที่เรียกว่าการพัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจลุ่มน้ำโขงให้เชื่อมต่อกันทั่วทั้งภูมิภาค ทั้งในรูปถนนและทางรถไฟ อภิมหาโครงการเหล่านี้ ก่อให้เกิดผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลต่อนิเวศวิทยา วิถีชีวิต และผู้คน ไม่เพียงภายในชุมชนหรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ แต่ความเสียหายยังแผ่ขยายข้ามพรมแดนอีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่ากระบวนการปิดล้อมแม่น้ำโขงจะเกิดขึ้นต่างกรรม ต่างวาระ และต่างยุคสมัย ตลอดจนจนตัวกระทำก็เปลี่ยนหน้าเปลี่ยนตา ย้ายศูนย์กลางจากรัฐอาณานิคมตะวันตกมายังมหาอำนาจจีน แต่สิ่งที่ละม้ายคล้ายคลึงกัน หรือยังคงเสี้ยนคงวา ก็คือ การวางแผนและพัฒนาโครงการเพื่อเปลี่ยนแปลงลำน้ำโขงนั้นมีลักษณะของการบีบบังคับจากบนลงล่าง โดยที่ไม่เคยถามไถ่หรือกระทั่งตระหนักเห็นถึงการดำรงอยู่ของชุมชนที่อาศัยและพึ่งพาคุณประโยชน์ของแม่น้ำโขงนับร้อยนับพันชุมชนตลอดลำน้ำ ผลก็คือ ไม่ใช่เพียงแม่น้ำเท่านั้นที่ถูกปิดล้อม หากแต่ชุมชนและวิถีชีวิตของชาวบ้านสองฟากฝั่งโขง ต่างก็ถูกตัดเข้าสู่มุมอับ และจนตรอก จากความเปลี่ยนแปลง

อย่างเฉียบพลัน และการพังทลายของทรัพยากรธรรมชาติในลำน้ำโขง

งานเขียนเรื่อง *แม่น้ำแห่งชีวิต* จึงเปรียบเสมือนบทบันทึกการเปลี่ยนผ่านแห่งยุคสมัย อันเป็นภาวะและกระบวนการที่เติมไปความยากลำบากตึงเครียด แต่ไม่ยอมจำนน ของชุมชนที่อาศัยอยู่ตลอดลำน้ำโขงตอนบน บทต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เรียบเรียงจากการพูดคุยและคลุกคลีกับชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศที่แตกต่างและหลากหลายในแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขา โดยเลือกตัวแทนของชุมชนในสี่ระบบนิเวศสำคัญ คือ ระบบนิเวศแม่น้ำโขงและปากแม่น้ำสาขา ระบบนิเวศแม่น้ำอิงซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่โขง ระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ และระบบนิเวศแหล่งน้ำในพื้นที่สูง โดยชุมชนที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศดังกล่าวส่วนใหญ่แล้วเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตในการหาปลาเป็นหลัก หรือมีเช่นนั้นก็พึ่งพาลำห้วยและลำน้ำในฐานะแหล่งอาหารที่สำคัญ อาทิ ชุมชนหาปลาบนลำน้ำโขงในอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ชุมชนหาปลาบริเวณบริเวณปากแม่น้ำสาขาและลำน้ำอิงในจังหวัดเชียงราย ชุมชนบนฝั่งและพื้นที่ชุ่มน้ำในจังหวัดเชียงราย และชุมชนชาติพันธุ์บนที่สูงในจังหวัดเชียงราย

บทที่ 3 ถึงบทที่ 7 ของ *แม่น้ำแห่งชีวิต* เป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่พึ่งพาแนบแน่นกับทรัพยากรในลำน้ำโขงและลำน้ำสาขา และความเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศและวิถีชีวิตชุมชนต่าง ๆ นับแต่เขื่อนแห่งแรกในลุ่มน้ำโขงตอนบนได้ก่อสร้างสำเร็จลง ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา ความผันผวนของกระแสน้ำและระดับน้ำในลำน้ำโขง และการลดลงอย่างเฉียบพลันของพันธุ์ปลาตามธรรมชาติ

ได้ทวีความรุนแรงและนัยยะสำคัญขึ้นตามลำดับในบ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย รายได้จากการจับปลา ซึ่งเคยเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน ได้ลดลงถึงร้อยละ 30 ของปริมาณปลาที่จับได้ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่สัดส่วนคนหาปลาต่อชุมชนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 15 เท่านั้น เช่นเดียวกับประสบการณ์ของชาวบ้านในปากน้ำอิง และที่อื่น ๆ ชาวบ้านในหลากหลายระบบนิเวศต่างก็ให้เห็นผลที่คล้ายคลึงกันว่า สาเหตุสำคัญของจำนวนปลาที่ลดลงนั้นเกิดจากการที่ระดับน้ำขึ้นลงเปลี่ยนแปลงไปจากปกติ และการที่แหล่งอนุบาลปลาตามธรรมชาติถูกทำลายลง ซึ่งทำให้การอพยพเคลื่อนย้ายของปลาจากแม่น้ำโขงตอนล่างขึ้นมาวางไข่ตามลำน้ำสาขา ตลอดจนเกาะ แก่ง ผา วังต่าง ๆ ไม่สามารถเป็นไปได้ตามธรรมชาติได้อีกต่อไป ปัญหาดังกล่าวนั้น แม้แต่ชุมชนบนที่สูงเองยังรู้สึกได้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่เพียงแต่ปริมาณปลาจะลดจำนวนลงเท่านั้น แต่ปลาที่จับได้ยังมีขนาดที่เล็กลงอย่างมาก ปลาบางชนิดเริ่มหาจับได้ยากมากขึ้น ในขณะที่บางชนิดได้สูญพันธุ์ไปนอกจากนี้แล้ว การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำยังมีผลต่อการลดลงของโกสหาร่ายแม่น้ำที่มีความสำคัญไม่เพียงเป็นอาหารตามธรรมชาติของปลา หากแต่ยังเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง ที่ทำให้ต้องเดินทางออกไกลจากบ้านมากยิ่งขึ้น เพื่อหาโกมาเป็นแปรรูปเพื่อขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว

แม้ว่าการปิดล้อมทรัพยากรประมงจะเกิดในหลายระดับ ซึ่งความขัดแย้งภายในท้องถิ่นเองก็มีผลต่อภาวะความเสื่อมโทรมของพันธุ์ปลา และระบบนิเวศประมง แต่ดูเหมือนว่า ปัจจัยที่สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความหลากหลายทาง

ชีวภาพในกลุ่มน้ำโขงตอนบนของไทยนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการพัฒนาข้ามชาติที่ริเริ่มโดยมหาอำนาจจีน ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันการพัฒนานานาชาติต่าง ๆ ผลกระทบดังกล่าวทำให้ระบบเศรษฐกิจปลา ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเข้าสู่ภาวะอัมพาต แทบจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ชาวบ้านเองนั้นได้พยายามที่จะต่อสู้กับแรงกดดันดังกล่าว ด้วยการปรับตัวในหลากหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับครัวเรือน ระดับชุมชน หรือเครือข่ายระดับชาติ ด้วยยุทธวิธีต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ ความจำเป็นในบางลักษณะก็ส่งผลให้แนวทางการปรับตัวส่งผลให้ภาวะทรัพยากรยิ่งเสื่อมโทรมลงยิ่งขึ้น เช่น การจับปลามากขึ้น หรือการทำการเกษตรแบบเข้มข้น อันเป็นทิศทางการชุกตริดตนเองและธรรมชาติมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยได้พบว่า การปรับตัวในระดับชุมชน การปรับตัวในระดับชาติ และการปรับตัวในระดับข้ามชาติ อันเกิดจากการรวมตัวของชุมชน และผู้คนในแวดวงต่าง ๆ ได้มีส่งผลต่อกิจกรรมใหม่ ๆ ที่ช่วยในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรประมงในท้องถิ่น ตลอดจนการรณรงค์เคลื่อนไหวที่ไม่เพียงเพื่อปลุกจิตสำนึกให้ผู้คนได้หันมาเห็นคุณค่าของระบบนิเวศแม่น้ำโขง แต่ยังเพื่อเรียกร้องให้รัฐต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขงได้รับฟังเสียงของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่เกิดขึ้น และทำการทบทวนและเปลี่ยนแปลงแนวทางที่รัฐแต่จะสร้างความเสียหายให้กับแม่น้ำอันทรงคุณค่านี้เสีย

แม่น้ำแห่งชีวิต ได้ทำหน้าที่ไม่เพียงแต่เป็นบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงเท่านั้น หากแต่ยังเป็นตัวบทแห่งการรณรงค์ เพื่อเรียกร้องและกระตุ้นสำนึกของคุณ ให้ตระหนักถึงความผิดพลาดของการ

พัฒนากระแสหลัก และคุณค่าทางธรรมชาติอันไม่อาจทดแทนได้ของกลุ่มน้ำโขงที่กำลังถูกทำลายล้างอย่างต่อเนื่อง หนังสือเล่มนี้จึงไม่ควรที่จะถูกอ่านเท่านั้น หากแต่ควรที่จะได้รับการเผยแพร่ในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ผู้ที่กำหนดนโยบายในการพัฒนาทรัพยากรของประเทศ

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คู่มือเข้าใจชนชั้น วรณะ ความเหลื่อมล้ำ

ผู้เขียน: เจเรมี ชีบรูก

ผู้แปล: ทองสุข เกตุโรจน์, สายพิณ ศุภุทธมงคล

ผู้จัดพิมพ์: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ

ปีที่พิมพ์: พ.ศ. 2554

เจเรมี ชีบรูก เขียนลงท้ายคำนำในหนังสือ *คู่มือเข้าใจชนชั้น วรณะ ความเหลื่อมล้ำ* ว่า “ในขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโลกาภิวัตน์ วิญญาณของมาร์กซ์ยังเวียนว่ายอยู่ในการถกเถียงอภิปรายเรื่องความเท่าเทียมและความ เป็นธรรมในสังคม ความล้มเหลวของลัทธิคอมมิวนิสต์ไม่ได้นำไปสู่ข้อสรุปว่าการวิเคราะห์ จุดยืนของผู้ที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นกับผู้ที่ถูก

เอาเปรียบของมาร์กซ์ผิด โลกยังรอคอยการเปลี่ยนแปลง แต่เป็นโลกที่สูงวัยขึ้น ผันเฟื่องน้อยลง เต็มไปด้วยรอยแผลและการบาดเจ็บมากกว่าที่นักต่อสู้เพื่อชนชั้นในยุคแรกๆ เคยคาดคิดไว้”

หนังสือขนาดกะทัดรัดหนา 168 หน้าเล่มนี้ มีหลักใหญ่ใจความอยู่ที่เรื่องชนชั้นในสังคมปัจจุบัน ชีบุรกมองว่าแม้แนวคิดเรื่องชนชั้นที่เคยแพร่หลายในช่วงต้นยุคอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะดูเหมือนเป็นเรื่องเก่าตกยุคไปแล้ว แต่เขากลับคิดว่าชนชั้นกำลังปรากฏตัวขึ้นใหม่อย่างครอบคลุมทั่วโลกโดยเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์ อีกทั้งยังถูกแทนที่ด้วย “ความเหลื่อมล้ำ” ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงนามธรรมมากกว่า และนี่คือหลุมพรางที่ทำให้คนเชื่อว่าการแบ่งแยกคนเป็นชนชั้นไม่มีอยู่อีกแล้ว

ชีบุรกตั้งประเด็นว่า ตลอดเวลาที่ผ่านมา ความอยุติธรรมในสังคมยังดำรงอยู่ “อภิสิทธิ์ชนยังมีวิธีมากมายเพื่อรักษาประโยชน์ของตน ทั้งโดยการใช้อำนาจบังคับและบางครั้งโดยการอวดอ้างว่าตนมีความรู้มากกว่าหรือมีอำนาจทางจิตวิญญาณที่ลึกลับ” (หรือสูงส่งล้นพ้น?)

คำถามก็คือ ในเมื่อเรารู้จักคุ้นเคยกับความอยุติธรรมทางสังคมกันดี “ทำไมเราจึงไม่พยายามสู้กับมันให้เข้มข้นกว่านี้ ทำไมคนจนจึงยอมรับสภาพการณ์ที่ทำให้พวกเขาไม่ได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และคนรวยกลับครอบครองทรัพย์สินทั้งหลายในโลกด้วยสัดส่วนที่ไม่เป็นธรรม?”

เนื้อหาในบทแรกเริ่มต้นด้วยข้อมูลจากรายงานพัฒนาการของมนุษย์ของสหประชาชาติ ซึ่งระบุคนรวยที่สุดในโลกร้อยละ 20 เป็นผู้ครอบครองผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลกไว้ถึง

ร้อยละ 86 คนรวยระดับกลางร้อยละ 60 ครอบครองผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลกไว้เพียงร้อยละ 13 และคนจนที่สุดในโลกร้อยละ 20 ครอบครองผลิตภัณฑ์มวลรวมของโลกไว้ร้อยละ 1 เท่านั้น ทว่าในขณะที่มีคนจนที่สุด (หรือผู้มีรายได้น้อยไม่ถึงหนึ่งดอลลาร์) เพียงร้อยละ 20 ของประชากรโลก แต่ในความเป็นจริง มีคนสามพันล้านคนที่ดำรงชีวิตอยู่ด้วยรายได้น้อยไม่ถึง 2 ดอลลาร์ (ข้อมูลล่าสุดเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2554 มีว่า ประชากรโลกคนที่เจ็ดพันล้านได้ลิ้มตาดูโลกแล้ว!!) ความเหลื่อมล้ำจึงซุกซ่อนอยู่ในกลุ่มคนรวยระดับกลางด้วย

ชีบุรกถามต่อไปว่า “เหตุใดรัฐบาลและสถาบันระหว่างประเทศทั้งหลายจึงดูไร้ความสามารถที่จะจัดการอุดช่องว่างที่ ถ่างกว้างระหว่างคนรวยกับคนจน? และทำไมเรื่องสำคัญขนาดนี้จึงกลายเป็นโจทย์ที่แก้ได้ยากเย็น?”

เขาหาคำตอบด้วยการกลับไปทำความเข้าใจเรื่องชนชั้นรวมถึงวรรณคดีในอินเดีย โดยสำรวจบริบทเชิงประวัติศาสตร์ของการแบ่งคนในสังคมออกเป็นชั้นหรือกลุ่มที่ไม่เท่าเทียมกัน ตั้งแต่ในอดีตและการกำเนิดของชนชั้นในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา การเกิดขึ้นของขบวนการแรงงาน การขยายตัวของชนชั้นกลาง รวมทั้งการเกิดชนชั้นใหม่ที่เรียกว่าชนชั้นคนดังซึ่งหมายถึงผู้มีพรสวรรค์และความมั่งคั่ง เช่น มาดอนนา และแมจิก จอห์นสัน เป็นต้น นอกจากนี้เขายังพบว่า มีชนต่ำชั้น (underclass) อยู่ด้วย ซึ่งหมายถึงชนกลุ่มน้อยในโลกที่อุดมด้วยความมั่งคั่ง แต่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกระแสหลักของสังคมที่ให้ที่พึ่งพิงแก่พวกเขา จึงมีชีวิตทางสังคมที่สับสน เชื่อมโยงกับยาเสพติด อาชญากรรม การเลิกเรียน และออกจากงานกลางคืน

ชีบรุกระบุว่า แม้การปฏิวัติชนชั้น กรรมอาชีพในประเทศตะวันตกจะไม่ได้เกิดขึ้น ตามที่มาร์กซ์คาดการณ์ อีกทั้งงานในโลกยุค โลกาภิวัตน์มีรูปแบบใหม่ที่ไม่ต้องใช้แรงงาน คนรุ่นพ่อแม่อีกต่อไป เช่น คนหนุ่มสาวอาจ ทำงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ศูนย์ธุรกิจ ทางโทรศัพท์ ในสำนักงานที่สร้างด้วยหินอ่อน และกระจก ในร้านแม็คโดนัลด์หรือห้างสรรพ-สินค้าที่เหมือนสวนลอยฟ้า แต่งานในอุตสาหกรรม บริการค่าแรงต่ำเหล่านี้มักเป็นงานชั่วคราว ไม่มั่นคง และหากเป็นงานเพียงประเภทเดียว ที่คนสามารถยึดเป็นอาชีพแล้ว นี่ย่อมเท่ากับ “ติดกับ”

ยิ่งกว่านั้นการแบ่งงานกันทำแบบใหม่ ที่ทำให้ชนชั้นแรงงานในโลกตะวันตกลดจำนวน ลงและชนชั้นกลางเพิ่มขึ้นพร้อมกับความมั่งคั่ง ของระบบทุนนิยมในระยะ 50 ปีที่ผ่านมา ยัง ทำให้ความเหลื่อมล้ำแผ่ขยายไปทั่วโลก

ชีบรุกระบุอีกว่า “ทุกวันนี้เราอาจไม่เห็น สงครามชนชั้น แต่เรากลับเห็นระดับของความ มั่งคั่งกับความยากจน” ดังนั้นจึงอาจไม่ใช่เรื่อง บังเอิญที่องค์กรระหว่างประเทศทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็นสหประชาชาติ ธนาคารโลก หรือกองทุน การเงินระหว่างประเทศ รวมทั้งประเทศสมาชิก ต่างเร่งหายุทธศาสตร์เพื่อลดระดับความยากจน โดยจะ “ลดจำนวนคนจนให้เหลือเพียงครึ่งหนึ่ง ให้ได้ใน ค.ศ. 2015”

ทว่าการตั้งเป้าหมายอ้างอิงเพื่อลดความ เหลื่อมล้ำลงนั้นก็เพียง “สถิติที่ไร้หน้าตา” เป็น การพูดอย่างนามธรรมจนมองไม่เห็นชีวิตและ เลือดเนื้อของผู้คนหรือ “คนยากจน” ได้ถนัด อีกทั้งยัง “อาจเท่ากับปล่อยให้โครงสร้างของ ความไม่เท่าเทียมดำรงอยู่ต่อไป กระทั่งอาจ แข็งแรงขึ้นกว่าเดิม”

เขาเสริมว่า

ประโยชน์ใหญ่หลวงของการแทนที่ ‘ความขัดแย้งทางชนชั้น’ ด้วย ‘ความ เหลื่อมล้ำ’ ที่รัฐบาลและระบบราชการ จะได้ก็คือพวกเขาจะมีความรู้ ความสามารถที่จะจัดการปัญหา นี้ได้ดีกว่าการชดเชยชดใช้ การอุดหนุน ว่างระหว่างชนชั้นที่ทั้งไม่แน่นอน สามารถยับยั้งปรับเปลี่ยน และคาด เดาได้ยาก ‘ความเหลื่อมล้ำ’ เป็น หัวข้อสำหรับการครุ่นคิดท่ามกลาง ความเจ็บสงบของห้องพักอาจารย์ และเป็นเรื่องที่จะต้องพูดถึงด้วยลีลา แบบนักการเมืองผู้มีศีลธรรม เพราะ ความเสมอภาคไม่ใช่สิ่งที่สร้างให้เกิด ขึ้นได้จริง ทั้งไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนา เราจึงสร้าง ‘ความเท่าเทียมทาง โอกาส’ ขึ้นมาแทน ที่จะทำให้ลูก หลานของพ่อแม่ที่ตกงานและอยู่ใน สถานสงเคราะห์ และต้องออกจาก โรงเรียนกลางคัน มีโอกาสแข่งขันกับ ลูกหลานของนายหน้าค้าหุ้นและผู้ บริหารของบริษัทใหญ่ ที่อยู่ใน คฤหาสน์ย่านผู้ดีมีเงิน เช่น เบลแอร์ หรือฮุสตัน และเพื่อให้ “ผลสัมฤทธิ์” ของชีวิตพวกเขาไม่แตกต่างกันจน เกินไป (น. 73)

ทั้งนี้ ความแตกต่างอย่างมากของฐานะ การเงินหมายถึงความสามารถในการ “เล่น” กับ ระบบที่ไม่เท่ากันด้วย “คนที่มีความสามารถใน การโน้มน้าวต่อรองย่อมรู้วิธีที่จะแสวงหาความ ได้เปรียบรูปแบบต่างๆ ให้แก่ตนเองและลูก

หลาน แต่คนที่เกิดในครอบครัวยากจนของสังคมทุนนิยมมีความเสียเปรียบที่ไม่ว่ารัฐหรือเอกชนก็ไม่อาจชดเชยได้อย่างพอเพียง” นี่ยังไม่ต้องนับถึงผู้ที่ไม่เท่าเทียมกับผู้อื่นโดยธรรมชาติโดยชาติกำเนิด เพราะโซคราย ซึ่งถูกปฏิบัติต่อราวพวกเขาเป็นด้านมืด เป็นภัยคุกคามผู้ที่ขยันทำมาหากิน ฉลาด และมีไหวพริบ? คนเหล่านี้มีแต่รอวันถูกกลบฝังในฐานะผู้พ่ายแพ้ในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่ให้คุณค่ากับคุณสมบัติที่พวกเขาไม่มี

เมื่อมองในแง่นี้ ความเท่าเทียมกันทางโอกาสจึงเป็นเพียงนิยายลมๆ แล้งๆ อีกเรื่องหนึ่งเท่านั้น

จริงอยู่ที่ภายใต้การสร้าง ความมั่งคั่งให้กับโลกในยุคโลกาภิวัตน์ และการแบ่งสายการผลิตในระบบเศรษฐกิจโลก ชนชั้นแรงงานเก่าในโลกตะวันตกได้ขยับฐานะขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางที่เติบโตใหญ่และแพร่ขยายออกไปทั่วโลก รัฐบาลประเทศต่างๆ จึงเร่งสร้างความเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพื่อนำทุกคนเข้าสู่อาณาจักรแห่งเสรีภาพและทุนนิยม รวมทั้งเร่งสร้างเงินเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของผู้คนให้ดีขึ้นดังตัวแบบของโลกตะวันตก

แต่ทุกวันนี้กรุงจากร์ตา กรุงธากา และเม็กซิโกซิตี กำลังกลายเป็นเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรมมากไม่ต่างจากเมืองแมนเชสเตอร์ในช่วงแรกๆ เดลีและมুমไบมีการขยายตัวของภาคบริการและการทำงานในหน่วยงานภาครัฐเหมือนกรุงลอนดอนในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่วนคนในสลัมที่เมืองเซาเปาโล มะนิลา หรือธากาก็มีชีวิตท่ามกลางความขาดแคลน และไม่มั่นคง ไม่ต่างจากเหล่าผู้ใช้แรงงานในอังกฤษช่วงต้นยุคอุตสาหกรรม แม้แต่เด็กข้างถนนที่ขอทานอยู่ในตลาดของเมืองมুমไบ เด็กขอทาน

ตามท่าเรือริมแม่น้ำของกรุงธากา และเด็กสาวที่ถูกขังอยู่หลังลูกกรงหน้าต่างของวิลลาซานกรุงริโอเดจาเนโร ก็ดูคล้ายคลึงกับภาพเด็กจรจัดที่เยวหากินตามเรือขนถ่านหินริมแม่น้ำเทมส์ในกรุงลอนดอนในทศวรรษ 1850 ของเฮนรี เมย์ฮิว ซึ่บรุกเห็นว่า

ทุกสรรพสิ่งในโลกเปลี่ยนแปลงไป
ฉะนั้นทุกสิ่งก็ดำรงคงอยู่แบบเดิม
จนน่ากลัว ความสัมพันธ์ทางสังคม
และเศรษฐกิจยังคงเดิม มีแต่ตัวละคร
เท่านั้นที่ต่างออกไป (น. 90)

นี่คือการส่งออกความทุกข์ยากไปยังประชากรในต่างประเทศภายหลังเติบโตของอุดมการณ์ปัจเจกบุคคลนิยมและโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ชนชั้นแรงงานเก่าในโลกตะวันตกขยับขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางซึ่งมีชีวิตที่ดีขึ้นในวันนี้ ซ้ำร้ายพวกเขายังเชื่อสนิทใจว่าเส้นทางเดินที่เคลื่อนไปข้างหน้าและขยับขึ้นบน เป็นผลมาจากการทำงานหนักและคุณความดีของตัวเอง ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงสามารถทำใจกับความทุกข์ยากของผู้อื่นได้ง่ายดายโดยลืมประสบการณ์โหดร้ายที่พวกตนและคนรุ่นพ่อแม่เคยเผชิญไปเสียสิ้น

และนี่คือการเกิดขึ้นของชนชั้นในระดับโลกซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับชนชั้นแบบเดิมที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะในประเทศ การที่ชนชั้นแรงงานแยกกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ทั่วโลก ส่งผลต่อการขาดจิตสำนึก และอาจทำให้โลกไม่ต้องเผชิญกับสงครามชนชั้น แต่ซึ่บรุกบอกว่านี่ไม่ได้ป้องกันโลกจากความขัดแย้งที่เปลี่ยนรูปแบบไป และได้เกิดขึ้นแล้ว คือสงครามนอกแบบในอาณานิคมจำกัด ความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์ใน

รูปของความวุ่นวาย ความขัดแย้งทางสังคม การต่อสู้เรียกร้องของชนต่างชาติพันธุ์และต่าง ศาสนา รวมทั้งอาชญากรรมรูปแบบใหม่ๆ

ขณะนี้คงไม่มีอะไรจะหยุดยั้งการเติบโต และการขยายตัวของเศรษฐกิจโลกซึ่งมนุษยชาติ ต่างฝากความหวังทั้งปวงของพวกเขาไว้ได้ และ แม้เราต่างก็มองเห็นพลังทำลายโลกของมันอย่าง ชัดเจน แต่ซึ่งบรูกรีนยืนยันว่าตราบไคที่หน้าสุดท้าย ของประวัติศาสตร์ยังไม่ถูกเขียนขึ้น ผู้ที่ต่อสู้เพื่อ โลกที่เที่ยงธรรมยังไม่ควรรู้สึกหมดหวัง และ แม้โครงการเปลี่ยนแปลงโลกของพวกเขาฝ่ายซ้าย มีอันต้องยกเลิกไป แต่การเคลื่อนไหวเพื่อความ เป็นธรรมทางสังคมใหม่ๆ ที่เข้าถึงประชาชน อย่างกว้างขวางกว่าก่อนก็กำลังเกิดขึ้น เขายก ตัวอย่างนักสู้ชาปาติस्ताแห่งเซียบัสในเม็กซิโก เกษตรกรในอินเดียที่ไม่ยอมแพ้อิทธิพลของ บรรษัทเมล็ดพันธุ์พืชข้ามชาติ การต่อต้าน อาหารแตกต่วนและโลกสวนสนุกของวัฒนธรรม โลกไร้พรมแดน การรวมตัวของชนพื้นเมือง ทั่วโลก ฯลฯ เพื่อจุดไม้ขีดก้านเล็กๆ ให้คนพอมองเห็นทางที่จะเผชิญหน้ากับความเป็นจริงอัน ฉูดฉาดและอึกทึกของโลกาภิวัตน์กันต่อไป

เนาวนิจ สิริผาติวิรัตน์

